

19.09.2026. / 14.00-18.30

4. Vidzemes lībiskās kultūrtelpas starptautiskā konference

**VIDZEMES LĪBISKĀS
KULTŪRTELPAS VĒRTĪBAS –
AKTUĀLAIS un ATKLĀTAIS**

**TĒMA: LĪBISKAIS MANTOJUMS
MĀJVĀRDOS un VIETVĀRDOS**

Līvija Gridjuško

Biedrības "Smailes" vadītāja

Mājavārdi – lībisko liecību nesēji Lēdurgas pagastā

Saturs

- ▶ Mājvārdu došanas tradīcijas Vidzemē
- ▶ Lēdurga-sens lībiešu ciems
- ▶ Lēdurgas apkaimes mājvārdu cilmes izpētes piemēri
- ▶ Apkopojums un projekta rezultāts
- ▶ Izmantotie informācijas avoti

Mājvārdu došanas tradīcijas Vidzemē

Galvenie mājvārdu rašanās avoti Vidzemē ir cieši saistīti ar reģiona vēsturi, saimniecisko attīstību un dabas apstākļiem. Mājvārdi pastāvēja jau daudzus gadsimtus iepriekš un kalpoja kā galvenais cilvēka identifikācijas veids (pirms uzvārdu došanas).

Tie atspoguļoja konkrētās vietas dabu, saimnieka lomu kopienā vai vēsturiskus notikumus. Ozols, Bērzs, Zviedri, Brīvzemnieki...

Bieži vien kā mājvārds kalpoja mājas pirmā saimnieka vārds. *Jāņi, Pēteri, Miķeļi...*

Vidzemes paugurainais reljefs un ūdeņu bagātība rosināja tādu mājvārdu rašanos kā *Kalniņi, Lejas, Strautiņi, Purviņi, Ezəriņi (Lēdurgā)*.

Sadalot zemes gabalus un veidojot jaunas saimniekošanas vietas, mājvārdos pielietoja pretstatījumu *~vecs un ~jauns, piemēram, Vecurči, Jaunurči Lēdurgā*.

Arī amati un nodarbošanās bija pamats mājvārdu veidošanai - *Kalēji, Metāli (Lēdurgā), Dārznieki (Lēdurgā)*.

Dzīvnieki un putni - *Cīruļi, Lapsas (Lēdurgā)*.

Mājavārdu došanas tradīcijas Vidzemē

- ▶ Informācija liecina, ka Vidzemē atrodas aptuveni 30% no visiem unikālajiem Latvijas māju nosaukumiem. Ziemeļvidzemē un piekrastes rajonos mājavārdu veidošanos spēcīgi ietekmēja **lībiešu valodas** un igauņu valodas kaimiņattiecības, tādēļ šajā reģionā sastopami daudzi savdabīgi māju nosaukumi, kas nav raksturīgi citiem Latvijas novadiem. Tāpēc šie senie mājavārdi ir valodniecisks un kultūrvēsturisks piemineklis.
- ▶ Pandas, Diķi, Kuguļi, Kūriņi, Pemmas, Zalties, Bliešķi, Šķēperi, Mateikas, Nukšas, Ņonēni, Kupčas, Mellauni, Romeži-tie visi ir Lēdurgas pusē esošie mājavārdi.
- ▶ <https://vietvardi.lgia.gov.lv/lv>

Lēdurga-sens lībiešu ciems

- ▶ Lēdurga pirmo reizi Indriķa hronikas tekstā pieminēta sakarā ar 1211.gada pavasara notikumiem, kad ridalieši un sāmsalieši izpostīja bīskapam Albertam pakļautās līvu zemes, tai skaitā Lēdurgu.
- ▶ Indriķa Livonijas hronikā atzīmēts, ka jau 1218. gadā Lēdurgā darbojies priesteris Gotfrīds (*Gotfridus*). 1225. gadā Lēdurgas baznīcā Romas pāvesta legāts Modenas Vilhelms līviem noturēja misi.
- ▶ Arī 1223. gada pavasarī sakalieši un igauņi kopā ar krieviem pēc līvu zemju izlaupīšanas sapulcējās Lēdurgā un devās atpakaļ uz ziemeļiem.

Lēdurga-sens lībiešu ciems

- ▶ Kā tulkot vārdu Lēdurga? Lēdurgas (*Lethegore, Leder, Ledegre, Leddiger, Loddiger*) vārda otrajai daļai ir skaidra lībiešu izcelsme - *ūrga* 'neliels strauts' vai 'zemiene ar tekošu ūdeni', savukārt pirmās daļas pieraksts laika gaitā ir mainījies un dažādajos laikos pierakstītās formas var tikt saistītas ar vairākām iespējām, piemēram, 19. gs. valodnieks, etnogrāfs, teologs A. Bīlenšteins to saista ar lībiešu *lēḡ* 'lapa', savukārt, balstoties tieši uz pirmajiem vietvārda pierakstiem, latviešu valodnieks J. Endzelīns pieļauj arī saikni ar tā laika lietuviešu tautības nosaukumu igauņu valodā (*Leedi* vai *Leedu*).
- ▶ Cauri Lēdurgai plūst Aģes upe. Aģes (*Aḡā, Aḡjoug, Adja*) nosaukums saistāms ar Salacas lībiešu vārdu *aḡa, adja, aḡ* 'mala, robeža, krasts'.
- ▶ Aģes upe savukārt iztek no Aģes ezera, kas atrodas Lēdurgas pagastā starp Sāra, Aģes un Zalties purviem.

Lēdurgas apkaimes mājvārdu cilmes izpētes piemēri

- ▶ **AIJAŽI**
- ▶ Ciems Siguldas novada Lēdurgas pagastā
- ▶ Aijažu purvs
- ▶ Aijažu ezers
- ▶ Aijažu muiža (*Aijasch, Ayasch, Ayzell*)
- ▶ Aijaži Turaídas pilsnovadā veidojās 14. gadsimtā galvenokārt kā nodevu vākšanas vieta. Aijaži (*hof Ayzell*) dokumentos minēti 1403. gadā līdz ar ciemu novadiem, apsētiem un neapsētiem laukiem, iekoptiem un neiekoptiem tīrumiem, līdumiem, pļavām, ganībām, zivju tačiem, bišu kokiem, dīķiem, uzceltām un vēl ceļamām dzirnavām. Aijažu muižas īpašnieki, tāpat kā muižas lielums, laika gaitā mainījās.
- ▶ Saskaņā ar 1426., 1434. gada dokumentiem Aijažu lēni ieguva Engelbrehts Tīzenhauzens. 1468. gadā Aijažus pārdeva cisterciešu sieviešu klosterim. Turaídas pilsnovada 1624. gada revīzijā uzskaitīta arī Aijažu muiža.
- ▶ 19. gadsimtā Aijažu vārds saistās ar ievērojamu sava laika personību - ārstu Eduardu Vilhelmu Brēmu (1802, Rīgā - 1879, Aijažos). Viņš iepirka Aijažu muižu sākumā kā ķīlas valdījumu (1835), vēlāk izpirka privātīpašumā par 36 000 rubļiem (1849). E. V. Brēms bija mācītājs Rīgas Domskolā un guberņas ģimnāzijā, studējis medicīnu Tērbatas (Tartu) universitātē.
- ▶ No 1922. gada Aijažu muižas Baltajā pilī atradās pamatskola. Šī ēka mūsdienās nav saglabājusies.
- ▶ Latvijā īpaši senāk lībiešu apdzīvotajās teritorijās bieži sastopamiem vietvārdiem, kuri beidzas ar **-ži**, piemēram, Aijaži, Ainaži, Lembuži, Nurmiži u. c., ir lībiska izcelsme. Aijažu nosaukums iespējams saistāms ar Baltijas jūras somu vārdu *aid* 'dārzs, žogs, iežogota platība', taču tam var būt arī citi skaidrojumi.

Lēdurgas apkaimes mājvārdu cilmes izpētes piemēri

▶ JUGLA

- ▶ Juglas vaka bija viena no Turaídas pilsnovada administratīvi teritoriālajām vienībām 16. un 17. gadsimtā. Vakas nosaukums radies no Braslas pietekas Juglas Turaídas un Straupes novada tuvumā.
- ▶ Juglas vakā ietilpa Juglas ciems, Paiguļciems un Aizbirzes ciems, kas no 17. gadsimta piederēja pie Inciema muižas.
- ▶ Vakas nosaukums minēts jau 1538. gadā, kad sešas Juglas vakas zemnieku saimniecības tika izlēnotas Turaídas fogtam Georgam Krīdeneram. 1550. gadā Juglas vakā minētas 25 sētas. 1683. gada zviedru Vidzemes zemes revīzijā Lēdurgā minēta arī saimniecība Juglas.
- ▶ 1921.gadā zemi, kas atsavināta no Inciema muižas, īpašumā ieguva Jūlijs Brandts.
- ▶ Padomju gados Juglu mājās tika ierīkoti dzīvokļi. Šobrīd Juglas ir vietējā uzņēmēja privātīpašums.
- ▶ Jugla ir Latvijā plaši izplatīts dažādu ģeogrāfisku objektu nosaukums, kas liecina par to lībisko izcelsmi. Juglas, Joglas u. c. šī vārda varianti saistāmi ar lībiešu *joug* ‘upe’.

Lēdurgas apkaimes mājvārdu cilmes izpētes piemēri

▶ VECLĪLAVAS, JAUNLĪLAVAS, LĪLAVAS

- ▶ Veclīlavas ir bijusī vecsaimniecība. 1921. gadā zemi no Inciema muižas ieguva savā īpašumā Jūlijs Melkus un viņa sieva Emīlija Melkus. Viņu meita Anna vēlāk apprecējās ar Kārli Rehtšpreheru, kurš cēlies no netālu esošām Lauru mājām.
- ▶ Veclīlavās dzīvo un saimnieko Kārļa Rehšprehera dēls Juris Rehtšprehers ar kundzi Marutu Rehtšpreheri. Viņi savulaik no Siguldas pārcēlušies uz Lēdurgu, lai palīdzētu dēlam Mārim Rehtšpreheram saimniekot vectēva Kārļa novēlētajos Mazlauros. Māris Rehtšprehers ir veiksmīgs lauku uzņēmējs. Viņš ir arī Rehtšprehera siera radītājs un attīstītājs.
- ▶ Pāri Juglas upei pretī Veclīlavām atrodas kultūrvēsturisks piemineklis Vasiļkalns. Saimnieki atminas, ka agrākos laikos Juglas upē varējis ķert vēžus, bet no netālās Braslas upes spaiņiem mājās vesti nēgi. Netālu no Veclīlavām atrodas arī Knīderu dzirnavas, kurās bez miltu malšanas, tika apstrādāta arī vilna. Turpat netālu atrodas arī Juglu mājas, kurās padomju laikos bijis veikals. Tur strādāja Jura mamma. Kad Juris bija puika, Jānos ar motociklu esot braukuši skatīt kaimiņu Jānus. Tie bijuši veseli 15.
- ▶ Pirms iebraukšanas Veclīlavās atrodas kolhoza laikos celta kūts, kurai dots nosaukums Līlavas. Veclīlavās kolhoza laikā dzīvoja citas ģimenes. Juris atceras, ka esot dzirdējis nostāstus, ka Līlavu vārds nozīmē 'jaunava'.
- ▶ Netālu uz priekšu atrodas mājvieta Jaunlīlavas, kuras apsaimniekojusi Janelsiņu ģimene. Atjaunotās Latvijas 90. gados esot saimniekojuši Breša zemnieki Kolontaji. Tagad ēkas ir sagāzušās.
- ▶ Kaut Līlavu vārda izcelsme vairs nav skaidri secināma, mājvārds Līlavas (*Lilaw, Lihlau, Lilau, Līlavs*), arī Veclīlavas un Jaunlīlavas, var būt saistāms ar lībiešu *līlud* 'niedres, stiebrī', ņemot vērā arī tā līdzības ar Līlastes (mūsdienās - Līlaste) nosaukumu un Līlavu nosaukumu izplatību citur Vidzemes lībiešu senāk apdzīvotās teritorijās.

Lēdurgas apkaimes mājvārdu cilmes izpētes piemēri

Dižozols pie
Veclīlavām

Lēdurgas apkaimes mājvārdu cilmes izpētes piemēri

► MUDURGAS

- Mudurgu vecsaimniecību 90 ha platībā savulaik izveidojis Ansis Apinis, izpērkot zemi no Lēdurgas muižas barona par 80 zelta rubļiem. Šo zemi pēcāk Ansis sadalīja saviem 3 dēliem - Jānim, Mārtiņam un Miķelim.
- Vecā Mudurgu māja bijusi no koka, taču šobrīd tā vairs nav saglabājusies. Māja atradusies starp mūsdienu trim saimniecībām - Mudurgām, Kalna Mudurgām un Lejasmudurgām.
- Jauno Mudurgu māju uzcēla Mārtiņš Apinis aptuveni 1920. gadā. Laika gaitā mājā veikta pārbūve, izveidots 2. stāvs. Māja ir sadalīta starp divām ģimenēm. Šobrīd īpašumu apsaimnieko Mārtiņa Apiņa pēcteči.
- Visas trīs Mudurgu mājas kopā ar Bliešķu un Tilgaļu mājām savulaik veidoja nelielo Mudurgu ciemu. Gar Mudurgciemu plūda upīte Mudurga. Pavasaros tā joprojām rāda savu straujo plūdumu.
- Mudurgas vārds saistāms ar lībiešu *mudā* 'mudas, duļķes, dūņas', *ūrga* 'strauts'. Vietējo iedzīvotāju atmiņas stāsta, ka garām plūstošā upīte pavasaros pārplūdusi, un ūdens bijis duļķains un netīrs.

Lēdurgas apkaimes mājvārdu cilmes izpētes piemēri

▶ LEJASMUDURGAS

- ▶ Dzīvojamā ēka celta 1912. gadā kā stāvbūve vasarnīcas vajadzībām. Kādreiz mājas ziemeļrietumu siena bijusi no stikla. Vēlāk māja pārbūvēta un uzbūvētas arī saimniecības ēkas. Mājai ir 2 stāvi un apkārt liels ābeļdārzs.
- ▶ Māja celta uz Mudurgu vecsaimniecības zemes, kura sadalīta 3 daļās brāļiem Apiņiem - Jānim, Mārtiņam un Miķelim. Māju cēlis Jānis Apinis Anša dēls. Mūsdienās īpašums pieder pēctečiem.
- ▶ Lejasmudurgas bija viena no kādreiz esošā Mudurgu ciema mājām. Gar Mudurgciemu plūda upīte Mudurga. Pavasaros tā joprojām rāda savu straujo plūdumu.
- ▶ Mudurgas vārds saistāms ar lībiešu *mudā* 'mudas, duļķes, dūņas', *ūrga* 'strauts'. Vietējo iedzīvotāju atmiņas stāsta, ka garām plūstošā upīte pavasaros pārplūdusi, un ūdens bijis duļķains un netīrs.
- ▶

Lēdurgas apkaimes mājvārdu cilmes izpētes piemēri

Lejasmudurgas
2025.g.

Lēdurgas apkaimes mājvārdu cilmes izpētes piemēri

- ▶ **Kalna Mudurgas**
- ▶ Māja celta uz Mudurgu vecsaimniecības zemes, kura sadalīta 3 daļās brāļiem Apiņiem - Jānim, Mārtiņam un Miķelim.
- ▶ Dzīvojamā ēka celta 1921. gadā, īpaša pārbūve nav veikta. Mājai ir 2 stāvi, 9 istabas un veranda. Arī saimniecības ēkas celtas 20. gadsimta 20.-30. gados. Cēlis Miķeļa dēls Alfrēds Apinis. Šobrīd īpašumu apsaimnieko Paegļu ģimene.
- ▶ Visas trīs Mudurgu mājas kopā ar Bliešķu un Tilgaļu mājām savulaik veidoja nelielo Mudurgu ciemu. Gar Mudurgciemu plūda upīte Mudurga. Pavasaros tā joprojām rāda savu straujo plūdumu.
- ▶ Mudurgas vārds saistāms ar lībiešu *mudā* ‘mudas, duļķes, dūņas’, *ūrga* ‘strauts’. Vietējo iedzīvotāju atmiņas stāsta, ka garām plūstošā upīte pavasaros pārplūdusi, un ūdens bijis duļķains un netīrs.
- ▶

Lēdurgas apkaimes mājvārdu cilmes izpētes piemēri

Ozols Kalna
Mudurgu pagalmā

Lēdurgas apkaimes mājvārdu cilmes izpētes piemēri

► KIRĶI

- Savulaik bijusi vecsaimniecība. Mājvietu būvēja Lūšu ģimene ap 1894. gadu. Ģimenē bija 5 bērni - 4 dēli un 1 meita. Meitas ģimene tika izvesta uz Sibīriju. Atjaunotās Latvijas laikā īpašumi sadalīti mantiniekiem.
- Tagadējie Ķirķu īpašnieki Plešiņecu ģimene īpašumu iegādājās 20. gadsimta 90. gados. Māja ir uzcelta no jauna. No agrākā laika saglabājusies kūts un pagrabs.
- Mājvārds saistāms ar latviešu valodas apvidvārdu *ķirķis* (circenis, ķermis), kas visplašāk izplatīts vairākos senāk lībiešu apdzīvotajos novados gan Vidzemē, gan Kurzemē. Kā secinājuši valodnieki, vārds visdrīzāk ir senāka laika aizguvums visās reģiona valodās (*kerk* lībiešu valodā, *kilk* igauņu valodā, *kiřkis* lietuviešu un *ķirķis* (apvidvārds) latviešu valodā) no vācu valodas, un no šī senā aizguvuma veidotu vietvārdu izplatības teritorija liecina par saikni ar lībisko variantu.

Lēdurgas apkaimes mājvārdu cilmes izpētes piemēri

- ▶ **ĶIVKAS**
- ▶ 1921. gadā no Lodes muižas Ķivkas (*Kiuka*, *Ķiuka*) savā īpašumā ieguva Mārcis Kurmītis.
- ▶ iespējams, mājvietas vārda izcelsme saistīta ar lībiešu *kiv*, Salacas lībiešu valodā *kī*, igauņu valodā *kivi* ‘akmens’, par ko liecina arī senākie mājvietas pieraksta varianti.

Lēdurgas apkaimes mājvārdu cilmes izpētes piemēri

▶ LĪBIEŠI

- ▶ Lībieši (arī *Lībietis* u. c. formās) minēti jau 1683. gada zviedru Vidzemes zemes revīzijā Lēdurgā.
- ▶ Zemnieku saimniecība Lībieši minēta 1811. gada Lēdurgas muižas vaku grāmatās.
- ▶ Jau pats mājas vārds liecina par to, ka šī mājvieta ir saistīta ar tās kādreizējiem iedzīvotājiem - lībiešiem. Latvijā, īpaši Vidzemē un Kurzemē, ir daudz gan mājvārdu, gan citu vietu nosaukumu, kuri nes lībiešu vārdu, tādējādi arī atsauci uz senākajiem šo vietu iedzīvotājiem.

Lēdurgas apkaimes mājvārdu cilmes izpētes piemēri

► PĀŠAS

- Pāšas minētas jau 1638. gada Vidzemes arklu revīzijas protokolos.
- Pāšas (*Pāžas, Pāža, Pāša*) savulaik bijušas Lēdurgas mācītājmuižas rentes mājas.
- Rentnieks Pēters Bērziņš rentēja mājas 3 gadus. Ēkas cēlis Pētera Bērziņa sievastēvs. Pāšām piederējusi laba aramzeme, pļavas zemas, bet kultivējamas. Zemes robeža gājusi pa mācītājmuižas upīti.
- Mūsdienās Pāšās saimnieko Grigorjevu ģimene.
- Šī mājvārda izcelsme saistāma ar lībiešu *pōž*, arī igauņu *paas* ‘kaļķakmens, dolomīts, akmens, kas sadalās slāņos’, kas atrodams daudzos ziemeļu un vidus Kurzemes dažādu vietu nosaukumos kā Pāži, Pāze, Pažupe, Pāžiņas u. c.

Lēdurgas apkaimes mājvārdu cilmes izpētes piemēri

► SUDURGAS

- Māju un saimniecības ēkas cēlis Valda Ratnieka tēvs 20. gs. 20. gados. Sudurgas ir jaunsaimniecība, kas atdalīta no Lēdurgas muižas. Pēc tam tā sadalīta divos īpašumos - Sudurgās un Mežārēs.
- Netālu tek Sudurgas upe. Tā ir Aģes kreisā krasta pieteka Lēdurgas pagastā, tā iztek no Vidrižu purva un ietek Aģē. Upītes garums ir aptuveni 5 km.
- Arī Sudurgas vārdā saglabājusies tā lībiskā izcelsme: *suž* (Ģ. *sud*) ‘vilks’, *ūrga* ‘neliels strauts’.

Lēdurgas apkaimes mājvārdu cilmes izpētes piemēri

▶ VECURČI

- ▶ Nosaukuma izcelsme ir saistīta ar Urču (*Urtze*) mājām Aģes ezera krastā, kas dažādās kartēs un dokumentos ir minētas ievērojami senāk.
- ▶ 1683. gada zviedru Vidzemes zemes revīzijā Lēdurgā minēta arī saimniecība “Urči”.
- ▶ Zemnieku saimniecība Urči minēta 1811.gada Lēdurgas muižas vaku grāmatās.
- ▶ Kopš izveidojās Lēdurgas muižai piederīgā Jaunurču saimniecība, Urču mājvieta ieguva Vecurču nosaukumu.
- ▶ Mūsdienās Vecurčos saimnieko Teriņu ģimene.

Lēdurgas apkaimes mājvārdu cilmes izpētes piemēri

Vecurči
2025.gads

Lēdurgas apkaimes mājvārdu cilmes izpētes piemēri

► JAUNURČI

- Lēdurgas pagasta Jaunurču mājvietas rašanos var datēt ar 19. gadsimta otro pusi. Nosaukuma izcelsme ir saistīta ar **Urču (*Urtze*)** mājām Aģes ezera krastā, kas dažādās kartēs un dokumentos ir minētas ievērojami senāk. Kopš Jaunurču mājvietas izveides Urču mājvieta ieguva Vecurču nosaukumu. Jaunurču saimniecība bija piederīga Lēdurgas muižai, un tās zemes robežojās ar Inciema muižu (kaimiņos esošā Krustiņu, agrāk Kruste māja bija piederīga Inciema muižai).

Lēdurgas apkaimes mājvārdu cilmes izpētes piemēri

Jaunurči
2025.g.

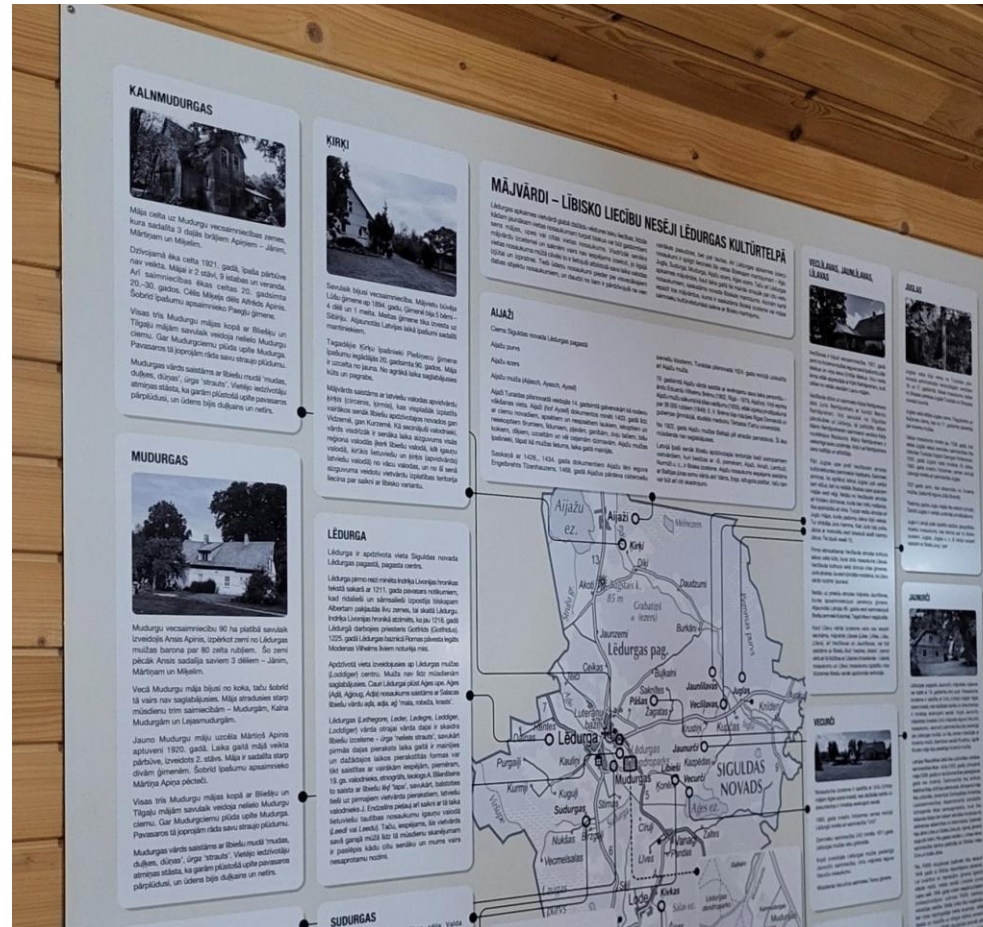
Apkopojums un projekta rezultāts

- ▶ Lēdurgas apkaimes vietvārdi glabā dažādu vēstures laiku liecības, līdzās kādam jaunākam vietas nosaukumam turpat blakus var būt gadsimtiem sens mājas, upes vai citas vietas nosaukums. Visdrīzāk senāko mājvārdu izcelsmei un saknēm vairs nav iespējams izsekot, jo ilgajā vietas nosaukuma mūžā cilvēki to ir lietojuši atbilstoši sava laika valodas izjūtai un izpratnei. Taču arī Lēdurgas apkaimes mājvārdos, kaut laika gaitā tie mainās straujāk par citu vietu nosaukumiem, saskatāms novada lībiskais mantojums.

Gunta Kļava(LU Lībiešu institūta vadošā pētniece)

Apkopoījums un projekta rezultāts

Mājvārdu un
vietvārdu karte
Lēdurgas
Dendroparka
informācijas centra
2.stāvā

Izmantotie informācijas avoti

J. Bērziņš «Ērgļu un Turaidas pils saimniecība XVI gadu simteņa 80-tajos gados»
(Digitālā bibliotēka)

Latvijas vietvārdu vārdnīca

<https://vietvardi.lgia.gov.lv/lv/search>

<https://kartes.lndb.lv/viewer/map?b=7&x=2741888&y=7826704&z=12&h=1053442>

<https://krajums.turaida-muzejs.lv/>

<https://e.turaida-muzejs.lv/book/vidzemes-16241625-gada-arklu-revizija-turaidas-krimuldas-un-siguldas-pilsnovadi/read>

Paldies par uzmanību!

Uz tikšanos Lēdurgā!

